

Georg 12.10
Georg 12.10.

Georgs-B.

5
D. ERASMI

ROTERODAMI ANNOTATIONES
in Leges Pontificias, & Cæsareas,
De Hereticis.

EPISTOLAE ALIQVOT GERAR-
di Nouiomagi, De re Euangelica, & Heretia-
corum pœnis.

Ad CAROLVM Quintũ, Imp. Cæs. Aug.

Ad Germanorũ Principes, in cõuentu Spiren.

Ad Carolum, Gelbriorum Ducem.

Ad Philippum, Hefforum Principem.

IN SVDORE VVL

NE TVO. Gen. 3.

TVS TVI VES.

CERIS PAS

ARGENTORATI, apud Christianum
Egenolphum. An, M. D. xxix.

ANNOTATI

ONES D. ERASMI ROTERODAMI,
in Leges Pontificias, & Cæsareas,
De Hæreticis.

Constitutio, quæ in Codice, libro primo, titulo de Hæreticis Manichæis, & Samaritanis, fertur octaua, solos libros & chartas iubet exuri: Doctores tantum capite plecti: Discipulis decem librarum auri multa indicitur. Eos uero qui non solum audiunt illos, uerum etiam contemptis Principum legibus, libros illorū apud se seruant, manifestum hæreseos fauorem præ se ferentes, in exilium deportari iubet. Nec hæc tamen Constitutio ferit quoslibet Hæreticos, sed nominatim, Manichæos, Apollinaristas, & Samaritanos, qui manifestam docebant blasphemiam.

Huiusmodi ferè sunt, quæ præcedunt, eodem titulo, quæ iubent inquisitionem etiam usq; ad capitis poenam extendi, sed exprimunt certas hæreses. Similiter eodem libro, titulo, de summa Trinitate &c. Arrianos exprimit. At his poliabant Dei filium, & multo magis Spiritum sanctum, ueritate diuinitatis nature. Quemadmodum Apollinaristæ, uerum hominem negabant, detrahentes illi meliorem hominis portionem, nimirum animam humanam.

Donad

ERAS.

Donatiani, p
stilentissimi sch

Non hic ag
CHRISTO.
get ad crimen.
tum ab Apostol
Græcam. Sed
ma Christianit

Iam per Po
Decretalibus l
in Sexto, eode
errore persiste
lapsi, tantum i
quàm hic Gloss
comburantur.

Quando P
dictis dicta es

Nunc ad ig
manus Pontif

Et olim in S
reddebant sua
erat optio: V
nunciare Ana
Anathemate
Nam hæc tum

ERAS. ROT. DE HAERETICIS

Donatiani, furiosi latrones erant, non solum peccati
silentissimi schismatici.

Non hic agebatur, an Confessio sit instituta à
CHRISTO. An Constitutio hominis pura, obli-
get ad crimen. An Symbolum sit frustulatum edi-
tum ab Apostolis. An Apostoli calluerint linguam
Græcam. Sed de maiestate CHRISTI, de q̄ summa
Christianitatis.

Iam per Pontificum Constitutiones, quæ sunt in
Decretalibus libro quinto, Titulo de Hæreticis. Et
in Sexto, eodem numero ac Titulo, Conuicti, & in
errore persistentes, aut in hæresim abiuratam res-
lapsi, tantum iubentur tradi Curie seculari. Quan-
quam hic Glossematographi, de suo adiecerunt: ut
comburantur.

Quando Pelagianis, aut Iouinianis, ex Casaris
edictis dicta est multa?

Nunc ad ignem pertrahitur, qui dubitat an Ro-
manus Pontifex ius habeat in purgatorium.

Et olim in Synodo Episcoporum Hæretici citati,
reddebant suæ doctrine rationem, Conuictis libera-
erat optio: Vtrum mallent ipsi in suum dogma pro-
nunciare Anathema, an simul cum dogmate feriri
Anathemate, Hoc est, à Communione separari.
Nam hæc tum erat poena Ecclesie grauissima.

ATI

ERODAMI,
esarcas,

pro primo titulo
Samaritanis, ser-
uabitur exuri: Do-
lus decem libras
ro qui non solum
tis Principum le-
gum, manifestum hæ-
resim exilium de porta
ratio ferit quos li-
beros, Apollis
festam docebant

edunt, eodem ti-
tulo usq; ad capitis
tas hæreses. Simi-
a Trinitate &c.
nt Dei filium, &
ritate diuine nas-
ste, uerum homi-
eliorem hominis
nam.

Donat

GER. NOVIOMAGI EPIST.

Ecclesia grauisima. Berengario, qui non de Confessionis origine, neq; de Purgatorio, postulatus erat, sed de ueritate corporis CHRISTI, ne tum quidem uis est adhibita, quum semel dimissus, in eundem errorem esset relapsus. Nunc interdum monachi uanum spargunt rumorem: Mox ueluti suspectum protrahunt in carcerem. Ibi disputant suum more, notantur Articuli, & parantur fasciculi.

MAXIMO IMPERATORI, CLEMENTISSIMO Cesari, Felicissimo Augusto, CAROLO Quinto, Pio, Felici, Patri patriæ. Gerardus Nouiomagus S. D. P.

Etsi omnibus, CAROLE Auguste, tibi, Dei ordinatione, Principum electione, Populi consensu, subiectis, magnopere cordi, curæq; esse debeat, sacræ Imperatoriæ Maiestatis tuæ salus, Decus, Victoria, ac Triumphus, Mihi tamen præ cæteris id oneris incumbit, ut quæ ad excellentissimam S. I. Ma. dignitatem celebrandam pertinent, pro uiribus promoueam: quæ contra, sedulus amoueam. Ante decennium enim in M. tuæ familiariam ascitus, honoratiorq; S. M. tuæ officio adscriptus

AD CA
ptus, nisi M. tua
preposuero, no
titudinis notam
sar, quod non u
dam, quæ M. tu
marum salutem
amanter, Quæ
hec diligenter
diligentiamq; i
le audit (ut quo
M. tua, non uul
populi tui, in u
tuæ ueluti iussu
eos uocant, des
& ueterum C
& patientiæ es
co rursum licea
tur, uxoribus
tibus. Aliqui r
antur. Nonnul
q; hospites, pr
perpetuoq; ca
dia contabesc
exuritur. Non
citæ, nihil be
nissimi pestile

EPIST.

qui non de Consilio,
postulatus es
RISTI, ne tum
dimissus, in cū
interdum mo
rox ueluti suspec
disputant suomo
fasciculi.

CLEMEN
CAROLO
Gerardus
P.

Auguste, tū
Principum ele
sensu, subiectis
curæq; esse debe
orie Maiestatis
mpus. Mihi ta
ut quæ ad ex
n celebrandam
quæ contrā, se
in M. tuæ fami
officio assere
pius.

AD CAROLVM Q. CAE.

pius, nisi M. tuæ honorem & gloriam meis omnibus
præposuero, non uideo, quomodo turpissimam ingra
titudinis notam effugero. Hinc est Clementissime Cæ
sar, quod non uerear, imò cogar, M. tuam de quibus
dam, quæ M. tuæ honorem, reipub. commodum, ani
marum salutem concernunt, admonere, idq; uerè &
amanter. Quare etiam nō dubito, quin S. Im. M. tua,
hæc diligenter leget, boni consulet, ac meam curam
diligentiāq; in re tam necessaria comprobabit. Ma
le audit (ut quod uerum est, libere uerq; dicam) S.
M. tua, non uulgo solum, uerum etiam apud meliōrē
populi tui, in utraq; Germania, partem, quod S. M.
tuæ ueluti iussu autoritateq; ita in eos, quos hæc
eos uocant, desæuiatur, ut æthnicorum tyrannidis,
& ueterum Christi martyrum constantiæ pariter
& patientiæ exempla, audire uiderēq; non uno in lo
co rursus liceat. Quidam enim in uinculis detinen
tur, uxoribus interea ac paruis liberis fame pereun
tibus. Aliqui rebus, sudore & sanguine partis, spoli
antur. Nonnulli in externas regiones, egeni ingrati
q; hospites, proscribuntur propellunturq;. Hic tetro
perpetuoq; carcere condemnatus, squalore & ine
dia contabescit: ille aquis præfocatur: iste flammis
exurit. Non ætati, non sexui par citur. Nihil ami
citiæ, nihil beneficijs, nihil officijs tribuitur. Ut gra
uissimi pestilentissimiq; criminis reus (hæc est quere

A 3

la publica) peragitur, quisquis, alio qui innocentibus
 mus, desertis hominum doctrinis, eorumq; presertim,
 qui S. M. tuæ imperio, saluti, uitæ deniq; noctes atq;
 dies insidiantur, ad Christi Euangelium, sacræsq; li-
 teras aduolarit. Hæreseos crimen facile cuiquam in-
 tentari poterit, at hæreseos quenquam conuincere,
 difficile admodum fuerit. Quos Pontifex Roma-
 nus, & ipsius coniurati, hæresis nota inurere nitun-
 tur: Hi uicissim Pontificem Romanum atque præto-
 riam ipsius cohortem, non hæreticos solum, sed pro-
 ditores, ueneficos, homicidas, blasphemos esse, fa-
 ma publica, certis bonorum uirorum testimonijs, sa-
 cris item literis, conuincunt. Interea tamen maior
 pars uincit meliorem, & hoc, Clementissime Cæsar,
 te uiuo, te uictore, te triumphatore. Præterea Cle-
 mentissime Cæsar, sunt inter prudentes sapientesq;
 uiros, aliquot non infimi nominis, non extrema au-
 thoritatis, qui hæreticum hominem, etiam conuictū,
 pertinaciterq; suæ sententiæ in hærentem, nulla neq;
 sacra, neq; prophana lege, extremo supplicio affici
 posse doceant. Quibus si lex Mosæica de blasphæ-
 mo, de falso propheta & seductore: lex euangelica
 de peccantibus in fratres, et hæreticis: leges Cæsareæ
 de hæreticis obijciantur, ad singulas in hunc ferè mo-
 dum respondent. Ad Mosi legem sic dicunt: Omnē
 blasphemum hæreticū dici posse: sed non omnē hære-
 ticū

ticū blasphemū
 q; Deo, in quodu-
 ro, qui hac nos
 inimicis traduo-
 Dei uerbis, testi-
 uel pilum latum
 ri. Quare nullo
 torq;ri posse, cō-
 fo seductoreq; p-
 quadrare, hac r-
 quiūt, propheta
 uero & uno De-
 terminari & d-
 alienos deos nō
 docent, uerū et
 nis, contemptis p-
 redactis, solum
 propheta audie-
 nō quēuis homi-
 parre, iustissim-
 torem experie-
 dei filium Iesu-
 sequendum ad
 inuocandum,
 diator, sacer
 piciatio, inte-

qui innocentissime
 rumq; preserti
 niq; noctes atq;
 um, sacrasq; li
 cile cuiquam in
 m convincere,
 antifex Roma
 inurere nitun
 m atque prae
 solum, sed pro
 mos esse, sa
 testimonijs, sa
 a tamen maior
 tissime Caesar,
 Prætera Cle
 ates sapientesq;
 n extrema au
 tiam conuictū,
 item, nulla neq;
 supplicio affici
 a de blasphem
 ex euangelica
 leges Cesare
 n hunc sermo
 dicunt: Omnē
 n omnē heresi
 ticam

ticum blasphemū. Blasphemū enim spreto contempto
 q; Deo, in quoduis crimē prorucere precipitē: hos ue
 ro, qui hac nostra ætate hæreticorum nomine ab
 inimicis traducuntur, soli Deo adherere, solius
 Dei uerbis, testimonijs et legibus inniti, qd quid ab ijs
 uel pilum latum abducatur, longè fugere atq; detestas
 ri. Quare nullo mō legem Mosi de blasphemis, i hos
 torqri posse, cōstanter adfirmāt. Quod uero de fal
 so seductoreq; propheta dicitur, longe minus in hos
 quadrare, hac rōinatione colligunt: Iubet Moses, in
 quū, prophetā, fratrem, amicum, uxorem, qui deserto
 uero & uno Deo, alienos deos colendos suaserint, ex
 terminari & deleri. At hi nostri hæretici, non solum
 alienos deos nō colendos, nō audiēdos, nō sequendos
 docent, uerū etiam abiectis laruis, detractis perso
 nis, contemptis phaleris, externis oibus in suum locum
 redactis, solum Deū colendum, illum solū & unicum
 prophetā audiendum prædicāt, quē qui nō audierit,
 nō quēuis hominū aut angelorū, sed ipsum cœlestem
 patrem, iustissimum illum iudicē, tandem suo malo ul
 torem experietur. Hunc prophetā unicum uidelicet
 dei filium Iesum, qui est uia, ueritas, uita, lux, ostiū,
 sequendum adserunt. In huius solius nomine patrem
 inuocandum, qui datus est nobis à patre unicus me
 diator, sacerdos & sacrificium, redemptor, pros
 piciatio, intercessor, aduocatus, pastor, doctor,

GERARDVS NOVIO MAGYS

Et magister, cum quo et in quo Pater nobis et se et
 omnia sua liberalissime donauit. Proinde quicquid
 hic cœlestis magister docet, discendum: quicquid iu-
 bet, faciendum: quicquid prohibet, uitandum. Homi-
 num doctrinas, nisi quantum ab huius prophetae do-
 ctрина fulciatur, caducas esse, peruersas, impias. Tã-
 to etiam longius ab omni impostura, errore, heresi-
 quenquam abscedere, quanto propius ad huius cœle-
 stem doctrinam accesserit. Hoc modo Clementissime
 Cæsar, et pluribus alijs, eos, quos pontifex Roma-
 nus hæreticos uocat, à Mosaica legis pœnis desen-
 dunt, addentes etiam, Iudæos legis Mosaica (ut uide-
 ri uolunt) studiosissimos atq; obseruantissimos, Pha-
 riseos et Saducæos uerè hæreticos, non solum tole-
 rasse, sed etiam rebus suis crebrò præfectos, hono-
 rasse. Hinc ad Euangelicam legem lati conuolat.
 Et Christum docuisse, quomodo peccantes in fratres
 corripiendi sint, ostendunt. Ita ut si quis obturata au-
 re, fratris, congregationisq; monita contempserit,
 sit illis ueluti ethnicus et publicanus, Paulum quos-
 q; hæreticum uitandum tantum, admonuisse. Hæc est
 clara, simplex et pura, inquit, Christi doctrina,
 aduersus quam si pōtifex Romanus, imò si Petrus et
 Paulus, imò si Angelus, non impostor ille, sed è cœlo
 aliud docuerit, anathema sit. Mandat in super cœle-
 stis pater, ut uocem filij sui dilecti audiamus. Ipse bo-
 nus

AD CA

nus pastor Christi
 dire dicit, ad se u-
 lux et semit a ho-
 lienos à Mose le-
 sto uero seruati-
 uero nonnulli i-
 gratiam et fau-
 dicunt: Præposi-
 obediendum ergo
 di ergo sunt. Ver-
 eis: modo Mosi o-
 deant: modo ea,
 cepit, docuerint
 rint: modo imita-
 nis alicuius qua-
 sint, ut gregem
 dominantur, ne-
 Vides Cle. Cæs-
 runt) hæretico-
 ethnicos et pu-
 stat (ut aiunt)
 tanis ipse Dom-
 magister, uer-
 q; iudicauerit.
 perator, comm-
 et cœlestis pa-

er nobis & se &
 roinde quicquid
 im: quicquid iu
 itandum. Homi
 s propheta do
 rfas, impias. Tã
 errore, heresi
 us ad huius caele
 o Clementissime
 pontifex Roma
 is pœnis defen
 o saicæ (ut vide
 antissimos, Phas
 , non solum tole
 sefectos, hono
 elati conuolât,
 antes in fratres
 uis obturata au
 t contempserit;
 s, Paulum quos
 onuiffe. Hæc est
 ristis doctrina,
 nõ si Petrus &
 ille, sed è caelo
 in super caele
 iamus. Ipse bo
 nus

nus pastor Christus IESVS oues suas uocem suã au
 dire dicit, ad se ueniendum, se sequendum, bonus dux,
 dux & semita hortatur: & tam reprobi erimus, ut a
 lienos à Mose legislatore mitissimo, alienos à Chris
 to uero seruatore, audire uelimus? Quod
 uero nonnulli in potentium quorundam hominum
 gratiam & fauorem, magis quàm in ueritate laudẽ
 dicunt: Præpositi sunt: Presbiteri sunt, Episcopi sunt,
 obediendum ergo est eis, honorandi ergo sunt, audie
 di ergo sunt. Verum inquit, dicis, quis quis hæc di
 cis: modo Mose cathedram non deserant, & in sua sea
 deant: modo ea, quæcunq; Christus obseruanda præ
 cepit, docuerint, & suas doctrinas his non æquauẽ
 rint: modo imitatores Pauli, ut ille Christi, non homi
 nis alicuius quantũuis sancti, fuerint: modo bene præ
 sint, ut gregem Christi uerbo Christi pascant, & nõ
 dominantur, neq; tyrannidem in conseruos exerceat.
 Vides Cle. Caesar, quomodo lex euangelica (ut ad se
 runt) hæreticos etiã obstinatos (ut dicitur) inter
 ethnicos & publicanos tantum reiiciat. Modo cons
 stat (ut aiunt) quomodo cum publicanis & Samari
 tanis ipse Dominus IESVS, uitæ nostræ, morumq;
 magister, uersatus sit: Quomodo neminem eorum ne
 q; iudicauerit, neq; cõdemnauerit: Et Christianus Im
 perator, communis domini seruos, imò confratres,
 & caelestis patriæ cohæredes, tot, tã uarijs, seuisq;

Supplicijs affici patietur, ne dicamus iubebit? Legimus etiã, inquit, Christianissimos Imperatores Valentinianũ et Theodosium, ethnicos quosdam, rebus, prouincijs, exercitibus suis præfecisse, imò multis Christianis, in ciuilibus militariibusq; rebus prætulisse: & heretici qui doceri rectiora cupiunt, sub tam pio Cæsare, rebus & uita priuabuntur? Hi enim Clementijs. Cæsar, si audire legereue Maieitati tuæ per Augustales occupationes liceret, spei fideiq; suæ ratione libentissime redderent, & innocentē cõuersationē suã in repub. Christi & tuæ, declarare parati essent. Quod quò minus fiat, partim, ut dixi, occupationibus Maiestatu tuæ adscribunt: partim purpuratis illis & albatis, quos innocentem sanguinē sitires, nihilq; aliud Maieitati tuæ suggerere, quã ut impune tyrannidem suã exerceant, multis inditijs cõfirmat.

Hactenus de lege Euangelica, quantũ ad hereticos pertinet, sapientium uirorum sententias, paucis S. Maiestatu tuæ indicauimus potius, quã explicauimus. Reliquũ est, ut de Cæsareis quoq; legibus contra hereticos, quid sentiant, paucis perstringamus. Fatetur ijdem, extare quasdam Imperatorias leges, quibus extremo supplicio certi heretici subijciuntur. Verum eas non tã iusta Imperatorũ uoluntate, quã improba quorundam episcoporum uolentia Clementissimis Cæsaribus extortas. Quod hinc potissis

tissimum eliciuntur
 s; & aliorum A
 nunquam ex e
 data sint, & Th
 Eam magis ad te
 Augusto esse lat
 Cõstãtini filios,
 nos hereticos ea
 pos quoq; nõ uni
 se: adeo ut etiã p
 apud Principes
 alios, quos gra
 ges pro sua quis
 scentibus, obtin
 fidelissimorũq;
 berum permitti
 sti. Ad Christia
 q; aliquem cog
 planè tyrannici
 dicunt: Verissim
 Augustorum le
 Romani Pontif
 pantis, tyrann
 Quibus si quou
 tarias ditiones;

rubebit? Legia
 Imperatores va
 quosdam, rebus,
 fuisse, imò multis
 rebus prætulif
 upiunt, sub tam
 ur? Hi enim Cle
 aieftati tuæ per
 ei fideiq; sue ras
 centē cōuerfati
 arare paratief
 t dixi, occupatio
 rtim purpuratis
 nguine ftire, ni
 quā ut impune
 ditijf cōfirmat.
 untū ad haretis
 tentias, paucis
 quā expliciti
 q; legibus con
 rstringamus.
 ratorias leges,
 etici fubijcian
 orū uoluntate,
 orum uolentia
 Quod hinc po
 tiffis

tiffimum eliciunt: Quod Constantini Magni, Theodo
 fii & aliorum Auguftorum leges contra hæreticos,
 nunquā executioni, ut ita loquar, quod fciat, mā
 datæ fint, & Theodofianæ legi in hiftorijs addatur:
 Eam magis ad terrendū, quā exequendum à piiffimo
 Augufto effe latam. Adijciunt præterea: Auguftos
 Cōftātini filios, hūc pro Arrianis, illū cōtra Arria
 nos hæreticos edicta legesq; , promulgaffe. Epifcos
 pos quoq; nō uni Auguftorū moleftos, grauesq; , fui
 fc: adeo ut etiā per regios cubicularios (qui priuatim
 apud Principes magna authoritate erant) per quos
 alios, quos gratos in aula nouerant, huiufcemodi le
 ges pro fua quisque factione, bonis fruſtrā ingemi
 ſcentibus, obtinuerint. Addunt etiam piiffimorum
 fideliffimorūq; Auguftorum leges extare, quibus li
 berum permittitur, quā quis uelit religionem ample
 ſti. Ad Chriftianam enim fidem pietatemq; , ui, armis
 q; aliquem cogere, non Euangelicū, non regium, fed
 planē tyrannicum effe iudicabant. His accedere
 dicunt: Veriffimum apertiffimumq; effe, pofteriorū
 Auguftorum leges contra hæreticos, intollerabili
 Romani Pontificis, meliorem imperij partem ocoū
 pantis, tyrannide cōceptas, expreffas, atq; editas.
 Quibus fi quouis mō Imperatores, q præter haredi
 tarias ditiones, uix titulū Romani gerebāt Imperij,

GERARDVS NOVIOMAGVS

Contradixissent, iam Italia excluderetur, corona ne-
gatur, excommunicantur, subiecta nobilitas,
plebsq; a prestito iuramento absoluta, in principem
suum concitabatur, ita ut etiam filios in patres, pa-
tres uicissim in filios, contra naturam iura, impia bella
gerere commouerint. Hæc cum ita sint, iniquum
putant, huiusmodi leges inter Cæsareas numera-
re, ne dicant, executioni mandare.

Postremo concludunt: omnium legum amussim
adamantinam quandam regulam esse, æquum & bo-
num, ad quem ubi examinata directaq; fuerint, quæ
male & iniquæ sint, facile deprehendi posse, maxie
uero apud Christianum imperatorem, qui magis uo-
let, omnes omnium Cæsarium leges aboleri, quæ Chri-
sti Dei sui doctrinam, uel in minimo prudens transgre-
di. Ad Christi enim doctrinam, omnium Christiano-
rum uita, mores, leges (ipsius gratia) dirigenda sũt,
& per hanc solam, non solum uanorum hominum sta-
tuta & commenta, sed & Mosi & omnium Prophe-
tarum, & Apostolorum dicta, facta, scriptaq; diu-
dicanda. Habes clementissime Cæsar, quod pro here-
ticis etiam conuictis, ut dicunt, & pertinacibus, à bo-
nis uiris dicatur. Ex quibus S. Imperialis Maiestas tu-
a conijcere poterit, quantum doleant & ingemiscant,
qui Maiestati tuæ bene uolunt, atq; precantur, quum
improbos quosdam, Cæsarea tua clementia tam cru-
deliter

AD CA

deliter abuti, tu-
ipsum est, human-
re audiunt. Qua-
S. Imperatorie
tem, quin ipsi lect-
utranq; German-
Christus IESU
rum, te pius, fel-
tuum rebellium
toremq; conseru-

E. S.

S. ARGYR-
simis Clemen

Sæpe mecum
S; Germano
tam atrociter in-
Ut propter quæ-
gione, in homin-
modos, exilijs, b-
& igni, animad-

AD CAROLVM Q. CAES.

deliter abuti, tuæq; Maieſtatis gloriam, quantum in
ipſis eſt, humani inocētisq; ſanguinis aſpergie foeda
re audiūt. Quæ tāto libētius ſiplici ueræq; relatiōe
S. Imperatoriæ Maieſtati tuæ ſcripſi, quōd non dubi
tem, quin ijs lectis, diligenterq; attentis, letiora per
utrūq; Germaniam ſuam edicta diuulgari iubebit.
Chriſtus IESVS Rex regum, & Dominus domino
rum, te pium, felicem, ſubiectis parcentem, & perpe
tuum rebellium ac ſuperborum uictorem triumpho
toremq; conſeruet. Datum Anno 1527.

E. S. M. Tuae.

Humillimus ſeruulus Gerardus
Nouiomagus.

S. ARGYROPHYLAX, ILLUSTRIS
ſimis Clementiſſimisq; Germanorum Principi
bus S. P. D.

ſAcpe mecum mirari ſoleo, Illuſtriſſ. potentiſſimi
q; Germanorum Principes, quōd nonnulli ueſtrū,
tam atrociter in eos, quos hæreticos uocant, ſeuiāt,
Vi propter quæſtiones opinionēſq; quaſdam de reli
gione, in homines alioqui innocentes, & Reipub. cōs
modos, exilijs, bonorum direptionibus, gladio, aqua
& igni, animaduertere nō reformidēt. Si aut in uos,

ant in Rempub. uestrā peccarent, iustiore certe titulo puniretur. Modo cum eiusmodi adserāt & doceant, quæ in maximum ditionum uestrarum, rerū publicarūq; cōmodū uergāt, quo noie et à uobis præmiū accipere debebant, mirū imō stupendū, miserandumq; quòd talia citra rationem & modum de eis supplicia sumantur. Qui enī dicunt, ociosos & ualidos medicantes, ad labores cogendos, Sacerdotū & monachorum, ita sese nominant, turbam minuendā, quæstum, luxū, superbiam corū moderandam, Vestigalia, tributūq; ab oībus, non tam à pauper culis agricolis, quàm ab opulentis sacerdotib. monachis, canonicis, & huius farine hominibus, soluenda. Nonne ditionibus uestris, rebusq; pub. consultū uolunt? Quid quaeso (liceat liberè ueritatem dicere) uestrā auctoritatē, iurisdictionē ue imminuit? Si quis ex sacris literis doceat, sola fide per charitatē operantē, hominem iustificari, solum Christum esse aduocatū, mediatorē, propitiatorē & propitiationem nostrā. Purgatorū nescio quale, ad quæstum ab auaris illis uentribus, per somnium repertum. Christianorum Episcopos et Diaconos, non dominos sed ministros agere debere. Melius esse monachos & monachas, reliquūq; laicorum scientium sacerdotū uulgus, nubere quàm uri, ne quid turpius addam. Nimiā templorum imaginūq; esse copiam. Principibus etiam malis obediendum.

Vea

uestigalia, tributa. Malo non restitui, non, uobis ipsis iurisdictione uobis consultum mel persuasa fuerit & plus exacte. ut lapidum, lignorum, sarū uestium, aliarum, quarū nūc muris, ut ipsi uocāt, tur, utq; agri iam rum labores cōmoris exerceatur. uobis maxime ostendit, birretati, cuncta q̄ homines? Eno admitunt, ne necessario sumere, magno strebile dicit, tantū alijs se longe melatibus stertere, inter pericula uentari, adulari q; dotos obligata tati qualisue sit, iā nstra incommo

stiore certe titu
 dserat & doce
 arum, rerū pub
 t à uobis præmiū
 idū, miserandum
 odum de eis sup
 ciosos & ualidos
 sacerdotū & mo
 n minuendā, quæ
 dam, Veſtigalia,
 rculis agricolis,
 achis, canonicis,
 a. Nonne ditioni
 unt? Quid quæ
 eſtrā autoritatē,
 acris literis do
 tē, hominem iuſti
 um, mediatorē,
 trā. Purgatoriū
 illis uentribus,
 um Episcopos et
 agere debere.
 , reliquumq; la
 re quam uri, ne
 orum imaginum
 lis obediendum.
 Veā

Vestigalia, tributūq; ut bis dicam, ab omnibus soluē
 da. Malo non resistendum, sed in bono uincendū. An
 non, uobis ipsis iudicibus, qui huiusmodi docent, ma
 xime uobis consulere uidentur? Si enim hæc uulgo se
 mel persuasa fuerint, ubiq; minus erit superstitionis,
 & plus exactæ, ueræq; religionis. Sicq; tandem fiet,
 ut lapidum, lignorū, æris, ferri, argētī, auri, præcio
 sarū uestium, aliarūq; rerū ad uitæ usus necessaria
 rū, quarū nūc multus & iūtilis in diuorū et patrono
 rū, ut ipsi uocāt, templis et aris usus est, præcia minuā
 tur, utq; agri iamā deserti, ab illis qui hætenus alio
 rum labores cōmēdunt, colantur, & oē artificiū uilē
 oris exerceatur. Videte q̄so Illustris. Principes, qui
 uobis maxime onerosi sint? Nonne rasi nostri & un
 di, birretati, cucullati, mitrati, hominū magis por
 teta q̄ homines? Hi sunt, quos superiores, ut dicitur,
 nō admittunt, neq; ferūt, q̄si quādo arma pro repub
 necessario sumēda sunt, sese imunes ob oī publico mu
 nere, magno strepitu adseuerāt, quasi ipsi fruges, ut
 ille dicit, tantū cōsumere nati, spōsi Penelopes &c.
 alijs se longe meliorib;. laborātibus ociari, alijs ingi
 lātibus stertere, alijs domi, forisq; cū Principibus suis
 inter pericula uersantib;. aleā ludere, ñebriari, scor
 tari, adulariq; debeāt. Diuinus. n. cultus, cui se addi
 ctos obligatātū ueste, raso ūctoq; uertice iactitāt, q̄s
 qualisue sit, iā multis ānis, magno totius reipub. ue
 stræ incommodo experti estis.

GERARDVS NOVIOMAGVS

Nihil enim ut paucissimis dicam, apud illos haec ten-
 non uenale fuit, gratis uero, uel in extrema necessita-
 te constitutis, nihil administratum. Videtis etiã qua-
 lia palacia hæc auarã medicabula ædificarint, quot
 agros agris copularint, quantis uos auitis censibus,
 sub religionis specie priuarint, & nihilominus in tas-
 lium hominum gratiam, innocentes condemnabitis,
 & erga optime de uobis mercentes, non dico tam ingra-
 ti, sed tam seui & atroces eritis? Quod si iniuriã cõ-
 tumeliamq; diuis suis fieri clamitent, sinite diuos (si
 unquam ultionem ab iuratisimis etiam hostibus peti-
 erunt) sese ulcisci. Sed sunt uerborum quædã umbra,
 quibus uobis, Optimi Clementissimiq; Principes, tot
 annis imponitur. Iactitant se de Romano suo Pontifi-
 ce, quasi is non semper Cæsareæ Maiestati aduerse a-
 tur, & uestris omniumq; ceruicibus, sese graue & in-
 tollerabile pondus superponere conetur. Quis plures
 & meliores Cæsareæ Maiestatis ditiones occupa-
 pat? quis toties nunc in hunc, nunc in illum Principem
 fraudes molitur? Quis plures in omnibus uestris con-
 mitijs & consilijs proditores alit? Expergiscimini
 tandem Principes uerè Germani, & Rebus, quibus
 Dei ordinatione præestis, rectius innocentiusq; con-
 sulite. Egetis fortasse pecunia in Reip. usus necessari-
 a? En maximum uobis thesaurum ostendo. Sinite ma-
 nachos & monachas, si qui uelint, libere abire, et uic-
 tum

AD GE

etum labor an o
 eibus delite scro
 huiusmodi ign
 uetotestum quic
 os pauperum us
 periemini, proci
 cent etiã aure cor
 stræ, monachi, &
 hoc meum consil
 pium iudicet. Ta
 dere possem, ut
 pes, qui hoc non
 uinitoribus, opif
 tributa extorqu
 nã, à tam malæ fi
 pro meo erga uo
 Principes, pauci
 re quid factu uol
 quis iniuste oppr
 quis quouis mod
 cipes, qui episco
 nitos uelim, qua
 o tam non coher
 matos Pricipes,
 piscopos agant sa
 sint. Hocq; certã
 tos hereditario

ad illos haec tenet
 extrema necessita.
 Videtis etiam qua
 edificarint, quot
 auitis censibus,
 hilominus in tax
 condemnabitur.
 non dico tam ingra
 uod si iniuria eo
 , sinite diuos (si
 am hostibus peti
 quaedam umbra,
 Principes, tot
 ano suo Pontifi
 iestati aduerse
 sese graue et in
 etur. Quis plus
 ditiones occu
 illum Principe
 bus uestris eos
 Expergiscimini
 Rebus, quibus
 nocentiusq; con
 o. usus necessari
 endo. Sinite mo
 ere abire, et ui
 etum

AD GERMANIAE PRINCIPES.

Etum laborando quere, eos uero, quibus in suis fortun
 eibus delitescere lubet, frugaliter alite, & ne quis
 huiusmodi ignauum uitae genus posthac sectetur, ca
 uetote, tum qui quid opum illis superest, in necessari
 os pauperum usus, reipub. ususq; uestros uertite. Ex
 periemini, procul dubio, intra paucos menseis, quot
 centena aureorum millia, unius exiguae ditionis ue
 strae, monachi, & id genus homines possideant. Neq;
 hoc meum consilium quispiam aut seditiosum, aut im
 pium iudicet. Tam enim pium esse, si opus foret, ostē
 dere possem, ut plane impij censendi sint Princi
 pes, qui hoc non exequantur, malintq; ab agricolis,
 uinitoribus, opificibus, ciuibus, alijsq; sibi subiectis,
 tributa extorquere, quam reipub. suaeq; ipsorum bo
 na, a tam mala fidei possessoribus non auferre. Haec
 pro meo erga uos studio, Illustriss. clementissimiq;
 Principes, pauca indicauerim, uestrum erit expedire
 re quid facto uobis opus sit, magnopereq; cauere, ne
 quis iniuste opprimatur, & inprimis ne innocens san
 guis quouis modo effundatur. Ceterum & eos Prin
 cipes, qui episcoporum titulis praegravantur, admo
 nitos uelim, quam male apud subiectos audiant, q. du
 o tam non coherentia. i. Christianos Episcopos et ar
 matos Principes, coniungere conentur. Aut igitur Es
 piscopos agant, aut principes, cum utrunq; non poss
 sint. Hocq; certo sciant subiectam eis plebem, malle
 eos hereditarios principes, mo per Ro. Pont. mo per

GERARDVS NOVIOMAGVS

quorundam canonicorum, ita uocantur, coniuratio
nem, illos sortiri principes, quorum nomina uix una
quàm audierunt. Quomodo enim talis princeps aut
subiectos amare poterit, quos non nouit? aut subiecti
tales principes? Verum longe alia est hæreditario-
rum principum conditio, id quod uos ipsi (si uerū fa-
teri uolueritis) scitis, quare uerbum non amplius ad-
do. Non dubito Reuerendiſſ. atq; Illuſtriſſimi Episco-
pi ac principes, quin hanc meam admonitiunculam,
boni, pro ueſtro candore & integritate, conſuletis.
Opto uos Illuſtris. clementiſſ. optimiq; Germanorum
Principes, feliciter regnare & uiuere.

GERARDVS NOVIOMAGVS IL-
luſtriſſimo, fortiſſimoq; Principi CAROLO,
Duci Gelriæ, Iulie, Comiti Zutphanie, etc. S.

Vi tibi Illuſtriſſime Dux, quauis de-
re obſtrepere non uerentur, magna
nimitatis ſublimitatiſq; tuæ ratio-
nem non habent. Qui uero Celſitudi-
nem tuam de rebus neceſſarijs admo-
nere formidant, humanitatē ac clementiā tuam igno-
rant. Hinc eſt Illuſtriſſime Princeps, q̄ ego in anti-
quiſſ. ma, adeoq; nobiliſſima ciuitate tua Nouioma-
go, natus & educatus, eoq; patre, qui clariſſimis Pri-
cipibus, patri tuo Adolpho, amicitiaq; Catharinæ, mul-
tis annis fideliffimè inſeruiuit, audeā C. T. cōmoneſca-
cere

AD CARO

tere de ijs, quæ
bine, ad tuam ſu-
li, uerā ſalutē ſp-
Princeps, cōdon-
tito rerū ordinē
geſtas, ab illo di-
obſide, Nouiom-
ingreſſus es, ad
dicia erga te, pl-
cet ipſius, ut hu-
ctos, bonitatē u-
dinē. Si quis enī
ceſſiq; ſint, quo-
pelex, et q̄ equi-
deiectæ, oppida
ducti, matrona
teraq; paſſæ, q̄
Nonne Deū ira
ſiquis cōſyder-
in Ducatu tuo
ris ualetudine,
ducibus, regib-
bellis preſſum
ga elapſum, nu-
tuis aliquand-
ad hoſtes, ob
lia, præter ſp-

MAGVS

ur, coniuratio
nomina uix un
lis princeps aut
uit: aut subiecti
t hereditario
ipsi (si uerū fa
non amplius ad
strisimi Episco
nonitiunculam,
ate, consuletis
Germanorum
re.

MAGVS IL
CAROLO,
hanie. etc. S.

Dux, quauis de
rentur, magna
isq; tua ratio
i uero Celsitudi
necessarijs adma
nentiā tuam igno
, q; ego in anti
tua Nouioma
i clarissimis Pri
Catharinae, mul
C. T. cōmonefa
cere

AD CAROLVM GEL. DVCEM.

tere de ijs, quæ maxime hoc Christianarū rerū tur
bine, ad tuam subiectiq; diuina ordinatione tibi popu
li, uerā salutē spectant. Principio itaq; Illustris
Princeps, cōdones quæso mihi, q; longius forte repe
tito rerū ordine, incipiā. Cū enim recogito res tuas
gestas, ab illo die, quo ex Gallica captiuitate, dato
obside, Nouiomagū, oīm ciuū adplausu & gaudio,
ingressus es, admiranda & diuersa Dei Opt. Max. iu
dicia erga te, plebemq; tuam uidere licet. Irā uel
cet ipsius, ut humano more loquar, erga tibi subie
ctos, bonitatē uero & misericordiā erga tuā celsitudi
nē. Si quis enī secū reputet, quoties tui fusi, fugati,
caesiq; sint, quoties agri deuastati, abacta pecora, sup
pellex, et q; quid opū erat direpta, pagis exusti, arces
deiectæ, oppida per deditiōē capta, uiri captiui ab
ducti, matronæ stupratæ, uirgines ui corruptæ, cæ
teraq; passæ, q; hostilis furor & libido i ferre solēt,
Nōne Deū iratū illis fuisse statū iudicabit? Rursus
si quis cōsideret te iam trigesimum quartum annum
in Ducatu tuo agentē, prospera fere semper corpo
ris ualetudine, Ab hostibus, tantis scilicet principib.
ducibus, regibus, imperatoribus, prælijs laecessum,
bellis pressum, nunquā captum, nunquā turpi fu
ga elapsum, nunquā, quod sciā, uulneratū, rebus etiā
tuis aliquando ferē desperatis, oppidis aliquot a te
ad hostes, ob potentiaē metū deficientibus, hostiū cōsi
lia, præter spem, subito immutata, ditionē tuam mi
B 2

ris consilij & stratagematis recuperatam, tot etiã
 incruentis ferè victorias, tandem etiã uxorem tibi,
 ut nobilissimam, eq; tot Augustorum stemmate nas
 tam, ita & optimam, Christianissimamq; obtigisse.
 Nonne, quisquis hæc attentius reuoluerit, diuinam
 erga te bonitatem iure admirabitur, laudabitque?
 Hæc cum ita se habeant, Clementissime Princeps, ui
 de ne unquam Deo ingratus inueniaris, idque, quod
 soli Deo acceptum referre debes, cuius aut huma
 næ prudentiæ, fortitudinive, aut Diuo, quisquis etiã
 amille sit, adscripseris. Deus enim noster fortis &
 totus est: Gloriam suam alteri non dabit, neq; patitur
 ut quisquam in hominum cordibus cum ipso habitet,
 præsit, & regnet. At hæc legens, dubitas fortasse
 hesitasq; quæ nam in re Deo maxime te gratum ostē
 dere possis, cum unus hoc, alter illud, tertius aliud ti
 bi faciendum suadeat. Ne audias quæso, illust. Prin
 cept, humana consilia, quæ è sacris literis non profi
 ciscentur, sed audi ante omnia Spiritum sanctū, per
 os regij Prophætæ David dicentem: Nunciabo nomē
 tuum fratribus meis, In medio Ecclesiæ laudabo te.
 Et rursus: Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te
 conuertentur. Si vis Deo gratas inueniri, diligenter
 cura, ut nomē Dei patris, & domini nostri Iesu Chri
 sti solius, præter quod, non est aliud nomen sub celo
 datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri,
 in ditione tua annuncietur, utq; uic Domini docean
 tur

tur, Quod tum r
 lectione, aut con
 ficiantur, qui sac
 sincersimè, sim
 sui, non que stui,
 sulere, Dei grati
 Dux, maxie sunt
 Dei, & charitas
 ficiuntur, in qu
 phetæ. Quomō
 corpore circun
 ro charitas erg
 riam in sacris, et
 catum est, quas
 nus, cur aueris,
 quin optimum, g
 Abeant fallacia
 commenta. Tu I
 teris adhæreas,
 sunt, ut diuinus i
 dem, quæ est in
 gelium, non lite
 spiritu, per hoc
 litera (ut hoc e
 nō solis nostri t
 mbus hominib.
 audiriq; debent

AD CAROLVM GELR. DVCEM.

tur, Quod tum rectissime fiet, si singulis pagis, aut electione, aut constitutione, Seniores, et ministri præficiantur, qui sacras literas, Christi; Evangelium, sincerissime, simplicissimeq; prædicent, qui non fastui, non questui, ut hactenus, sed auditorū saluti cōsulere, Dei gratia, & uelint, & possint. Duo illust. Dux, maxie sunt nobis ad salutē necessaria: Dilectio Dei, & charitas erga proximiū: quæ ex sola fide proficiuntur, in quibus etiam tota Lex pendet, & Prophetæ. Quomō Deus diligendus, nemo hoc mortali corpore circundatus, rite explicauerit. Quomō uero charitas erga proximiū exercenda sit, multiphasiam in sacris, et præcipue Evangelicis literis explicatum est, quas cum ignorantes docendas, ut diximus, curaueris, Quis dubitat, Clementiss. Princeps, quin optimum, gratissimumq; Deo opus perfereris? Abeant fallacia hominum superbiorum, auarorumq; commenta. Tu illustrissime Princeps, solis sacris literis adhaereas, quæ omnem hominem instruere possunt, ut diuinus ille Paulus inquit, ad salutem, per fidem, quæ est in CHRISTO IESU. Doceatur Euangelium, non litera tantū, sed, multo magis amabile, spiritu, per hoc enim, Paulo teste, saluamur. Sacræ literæ (ut hoc etiā, fortè tamen in te pestiuius, dicā) nō solis nostri temporis Scribis & Phariseis, sed omnibus hominib. scriptæ sunt, ab omnibus interea legi audiriq; debent. Dominus Deus, mirabili, et occultā

GERARDI NOVIOMAGI EPIST.

sua inspiratione docebit etiã simplicissimos, quos tã
to fastu Rabbi nostri despiciunt & cõtenuunt. Neq;
enim abbreviata est manus Domini. Potuit ex Pe-
tro & Ioanne, hominibus sine literis, & idiotis, le-
gis doctissimos subito facere. Oremus & nos puro
corde, & fide non ficta, non in multiloquio, sed ut
CHRISTVS docuit: procul dubio, diuina boni-
tas & clementia illico nobis aderit, Qui enim per
Prophetam Hieremiam dixit: Dabo leges meas in
mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas,
Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populũ,
& non docebit unusquisq; proximum suum, & unus
quisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum,
quia omnes scient me à minore, usque ad maiorem eo-
rum, Potens est præstare, imò præstat, quod polli-
citus est, modo uerbis eius, per fidem in IESVM
CHRISTVM credamus. Interpretentur hæc
Magistri Nostri ut uelint, nunquã Deum mendas-
cem facere poterũt. Verbum enim Domini manet in
æternũ. Quod, ut ad id quod cœpimus reuertamur,
si sine fuco, sine hũanæ philosophiæ studio, citra sub-
limitatẽ blandiloquentiamq; sermonis, præter spem
inanis gloriæ, cõmodiq;, quã simpliciss. prædicatũ
fuerit, omnes quæstiones, cõclusiones, pugnæ uerbo-
rum, contentiões statim cessabunt, Hæresesq; omnes,
in ignorantia huius Verbi tenebris latitantes, in lucẽ
deducentur & euanescent. Falluntur admodum Do-
ctores

AD CARO

tores, & Principes
uoluminib. gladii
solus Deus gladii
ram, in nihilum r
tes quidẽ Dei zel
non secundũ scien
re conantur? Dic
corum, uiuentib.
manas disputatõ
ritatis cognitõer
re stultẽ glorian
nidẽ excedo, i
stiana religione
minus, ne hi, qui
ticos iudicant, st
nec falli, nec fal
rus ill. Dux, qu
nis, per Dei Ver
statur, inter ses
totum ferẽ orbẽ
domini: Euãgel
quã uidemus b
re, quæ nam ip
iuxta Dei præ
tris uirib. adim
cissimis cõple
qui non facit, s

sissimos, quos tā
 otentunt. Neq;
 Potuit ex Pe
 s, & idiotis, lea
 nus & nos puro
 tilo quio, sed ut
 o, diuina boni
 s. Qui enim per
 o leges meas in
 super scribam e
 ubi in populū,
 n suum, & unus
 osce Dominum,
 ad maiorem eo
 at, quod polli
 em in IESVM
 pretentur hęc
 Deum mendas
 omni manet in
 us reuertatur,
 udio, citra sub
 s, præter spem
 cis, prædicatū
 s, pugna uerbo
 resesq; omnes,
 titates, in lucē
 admodum Do
 ctiores

ctiores, & Principes nostri, qui hæreses grandibus
 uoluminib. gladio & igni extirpare conantur, quas
 solus Deus gladio Verbi sui, & igni, quē misit in ter
 ram, in nihilum redigere potest. Cur homines, habē
 tes quidē Dei zelum, ut sibiipsis falsō persuadēt, sed
 non secundū scientiā, quod solius Dei est, sibi usurpa
 re conantur? Dicant, si possunt, quotusquisq; hæreti
 corum, uiuentib. etiam electis illis Apostolis, per hu
 manas disputatōes, abnegato ex animo errore, ad ue
 ritatis cognitōem redierit? Quod si nō possunt, qua
 re stultē gloriantur, quasi aut disputādo, aut tyrā
 nidē exercēdo, id possint, quod uirēte, florētēq; Chri
 stiana religione, uix ullus potuisse legitur? Det Do
 minus, ne hi, qui alios tam facile & arrogāter hære
 ticos iudicant, tandē, ut oīum hæreticissimi, ab illo q;
 nec falli, nec fallere potest, iudicētur. Nō sum igna
 rus ill. Dux, quid hi, quorū auaritia, superbia, tyrā
 nis, per Dei Verbū quotidie traducitur, & labefa
 ctatur, inter sese garriāt. Audimus, inquit, iam per
 totum ferē orbem uulgo dici: Verbū Domini, uerbū
 domini: Euāgelium, euāgelium: Fides, fides, sed nus
 quā uidemus bona opera. Hic eos liceat interroga
 re, quæ nam ipsi bona opera inter pretentur? Vtrū
 iuxta Dei præcepta, q̄ sola ipsius gratia, & nō nos
 tris uirib. adimplentur, uiuere, id ē, ut Christus pau
 cis imis cōplectitur, diligere Deū, et proximū, quod
 qui nō facit, nec fidem habet, nec Euāgelium habet,

GERARDVS NOVIOMAGVS

nec uerbum domini habet? An sumptuosa tēpla, statu-
as, imagines, extruere? auro, argento, uesteque præci-
osa excolere? tot ocioforū & ualidorum hoim gre-
ges & armēta alere? tot cæreos & lāpades, sole lu-
cente, frustra accendere? ad statuas procūbere? cir-
cū tēpla oberrare? tot rosaria? tot denaria? tot nu-
meratas preculas obmurmurare? tot missis, tot horis
canonicis? tot uigilijs? ociosum iteresse? Hoc uel hoc
mō uestiri hoc uel illo cibo pasci? tantū dormire tan-
tū stertere, tātum uigilare? et quid harum rerū non
facere? Si hæc bona opera dicūt, scēlices nos, dei gra-
tia iudicamus, q̄ huiusmodi opera in nobis non inueni-
unt. Si uero illa quæ suprā diximus, dolemus & inge-
miscimus, q̄ tales non sumus, quales nos esse Christus
iussit, Oramus nihilominus assidue, misericordissimū
Deum & patrē uostrum benigniss. ut inter oues, quæ
à dextris collocandæ sunt à Christo in extremo illo
iudicij die, inueniamur. Verum id certò sciant aduer-
sarij nostri, pusillum esse, foreque semper gregē Chri-
sti, relictis hic illustribus, Princeps, ueritatis aduersarijs.
Iam quod de sacris literis dicere cœpimus, perse-
quamur: Hæ sunt, quæ abunde nos docent quomodo,
quam diu in hoc seculo uersamur, in omni etiā, ut di-
citur, statu uiuere debeamus, hæ sunt prædicandæ, ut
semel atque iterum diximus, hæ audiendæ, hæ decantā-
dæ & spiritu & mente, ad harum præscriptum, toti-
us uitæ nostræ tenor exigendus, Neque magni quorun-
dam

AD CA

dam tituli, magni
bis ipone de be
tas & uita, in eo
quæ ducit ad mo
mitant sese à De
cerdotes, Episco
uicarios, suisque s
uersis, aduersis
quos, cum à doct
tra hos paucos
pugnatiū, imò de
ego in epistolar
at saltem sibi C
prophetis, episc
& fratribus, qu
nos, non citra g
patimur. Non a
aut ad Antioch
aut ad Romana
tinaciter, de pr
noscit) contend
Christianam il
gelij uerbum, s
tis, Epistolisq
sa est, quæ etiā
rarum existat
aconos, Episco

uoſa tēpla, ſtatu
 o, veſteq; præci
 ſurum hoim greg
 apades, ſole luſ
 pro cūbere; cir
 denaria; tot nu
 miſis, tot horis
 ſe? Hoc uel hoc
 tū dormire; tan
 arum rerū non
 ces nos, dei gra
 nobis non inueni
 dolemus & inge
 nos eſſe Chriſtus
 iſericordiſimū
 inter oues, quæ
 in extremo illo
 tō ſciant aduer
 per gregē Chri
 ritatis aduerſa
 cœpimus, perſe
 cent quomodo,
 omni etiā, ut di
 oræ dicandæ, ut
 dæ, hæc de cantā
 eſcriptum, toti
 magni quorum
 dam

AD CAROLVM GEL. DVCEM.

dam tituli, magnus principatus, magna tyrannis, no
 bis iponere debet, ut relicto Chriſto, queſt uia, ueri
 tas & uita, in eorum ſentētias eamus, latamq; uiam,
 quæ ducit ad mortem ingrediāmr. Hi ſunt enī qui cla
 mitant ſe ſe à Deo cōſtitutos, Doctores, Rectores, Sa
 cerdotes, Episcopos, Pontifices, imò Chriſti in terris
 uicarios, ſuisq; ſententijs, decretis, conſilijs, tam di
 uerſis, aduerſis & contrarijs obediendum. Contra
 quos, cum à doctiſſimis hiſq; chriſtianiſſimis uiris, in
 tra hos paucos annos, è ſacris literis, ſatis ſuperq;
 pugnatū, imò debellatum triumphatūq; ſit, fruſtrā
 ego in epistolari hac anguſtia uerba fecerim. Caue
 at ſaltem ſibi C. T. Illuſtriſſ. dux, à pseudoapostolis,
 prophetis, episcopis, diaconis, à falſis etiā doctolib.
 & fratribus, quorum tyrānidem iā ſupra mille an
 nos, non citra graue animarum noſtrarum periculū
 patimur. Non adſpiciamus aut ad Hieroſolymitanā,
 aut ad Antiochenam, aut ad Conſtantinopolitanam,
 aut ad Romanam eccleſiam, quæ oli ſuperbe ac per
 tinaciter, de primatu (quem in ſuis Chriſtus non cog
 noſcit) contenderunt. Sed dirigamus oculos mētis in
 Chriſtianam illam eccleſiam, quæ per æternum Euā
 gelij uerbum, ſemper creſcit & fructificat, quæ in A
 etis, Epistolisq; Apoſtolicis, Chriſti ſpiritu expreſ
 ſa eſt, quæ etiā habuit (ut & iam habet, ubicumq; ter
 rarum exiſtat) Apoſtolos, Prophetas, Doctores, Di
 aconos, Episcopos non dominos, principes & tyrana

GERARDVS NOVIOMAG VS

nos. Nō credo quēpiā dubitare, qn illa Apostolica ec-
 clesia, proximius accedat ad Christū, q̄ hęc nostra,
 siue latinā dixeris siue Romanā. Iā uigilantib. oculis
 Illustris. Dux dispiciamus, utrū in illa tales ordines,
 unctioes, rasones, talia sacramēta, talia tēpla, arę
 sacrificia, tantum opū, tantus ciborū uestimq; dele-
 ctus, tot ipia, stulta, et iposibilia uota, cœlibatus tā
 ipurus quā est ipsa ipuritas, quę uel sola in hac Ro-
 mana ecclesia cernimus, fuerint. In hac sunt mitra
 phrygię, auro, gēmisq; onustę, in hac baculi, ānuli,
 sandalia, auro et argēto radiātia, ut reliquū illum
 plus quā regū, iter pauperes Christi (quales uideri
 uolūt) ornātū taceam. In hac tot regna, tot scepra,
 tot gladij exerti et reconditi, tot claues scientię et
 potentię, et præter hęc omnia, nō una, uerum tri-
 plex corona, qualē nunquā ullus aut regū, aut cesa-
 rū gestauerit. In hoc tot sacerdotū, monachorum et
 monacharū sectę, ut dinumerari nequeāt. Ex quibus
 nobis prodire, humanorum actūū merita, de digno,
 cōdigno, de cōgruo, mera barbarorū sophistarū in-
 uēta, quorū (ut hoc obiter dicā) arrogātia, eō prou-
 cta est, ut de occulto etiā diuinę maiestatis iudicio in-
 grere constātissimeq; adferere et docere, sacris etiā
 literis contemptim habitis, non erubuerint homines im-
 pijsimi. In hac sacramentorū quorundam adoratio-
 nes, quas apostolica illa ecclesia nō nouit. In hac san-
 ctorū, ita loquūtur, canonizatiōes, et inuocatiōes.

II

AD CAR

In illa, etiā Stepi
 gladio occiso, ue
 Pont. Rom. ad p
 ille erat aduocat
 accessus habebat
 tes, q̄ sacrificia,
 morię, septenar
 profecto murm
 sanctū, sacrificu
 les, acceptabile
 hostię laudis, ho
 secrations, or
 pro oibz hoibz
 ritas, oclū, oim
 tes. In illa per se
 tis, frigus, nudi
 nia pugnāt cū h
 et Christiani si
 mētissime Prin
 się, ad illā quę
 ne, quā longē
 rimus? et hoc i
 quo iusto Dei i
 nas et mādada,
 ait, et nō secur
 charitatē uerit
 gnis, prodigijs

a Apostolica ec
 i, q̄ hęc nostra,
 i gilantib. oculis
 a tales ordines,
 a talia tēpla, arę
 ū uestiumq; dele
 a, cœlibatus tã
 sola in hac Roa
 hac sunt mitra
 baculi, anuli,
 ut reliquũ illum
 (uales uideri
 na, tot sceptrã,
 ues scientiæ &
 una, uerum tri
 regũ, aut cęsa
 nonachorum &
 eãt. Ex quibus
 trita, de digno,
 sophistarũ in
 gãtia, eõ proue
 statis iudicio in
 ere, sacris etiã
 int homines im
 lam adoratio
 uit. In hac san
 inuocatiões.

AD CAROLVM GEL. DVCEM.

In illa, etiã Stephano, pro Christo lapidato, Iacobo
 gladio occiso, uerè sanctis, per sacras literas, nõ per
 Pont. Rom. adprobatis, solus Christus inuocabatur,
 ille erat aduocatus, mediator, propiciator, per illũ
 accessus habebatur ad deũ. In hac (nescio q) sacerdo
 tes, q̄ sacrificia, pro uiuis et defũctis, quę uigilię, me
 moriæ, septenaria, tricenaria, amiuersaria, lucrosa
 profecto murmura. In illa erat, & est, sacerdotium
 sanctũ, sacrificiũ & obsequiũ fidei, hostiæ spiritua
 les, acceptabiles deo per Iesum Christũ, hostiæ uiuæ,
 hostiæ laudis, hostiæ beneficentiæ et cõmunicatiõis, ob
 secrationes, orõnes, postulatiões, gratiarũ actiões
 pro oĩbus hoĩbus, absq; spe alicuius lucri. In hac secu
 ritas, ociũ, oĩm rerum abundantia, delitiæ, uoluptas
 tes. In illa persecutio, tribulatio, angustia, fames, sit
 is, frigus, nuditas, & mille genera mortis, quę om
 nia pugnãt cũ his, quę in Romana Ecclesia uel optiã
 & Christianissima putantur. Vides Illust. atq; cle
 mētissime Princeps, ex hac mediocri Romane eccle
 siæ, ad illã quę i sacris literis descripta est, collatio
 ne, quã longe à uero christianismo tot annis abfue
 rimus; & hoc ideo, quia uerbũ Dei negleximus, pro
 quo iusto Dei iudicio, humana somnia, hoĩm doctri
 nas et mãdata, iuxta elemēta huius mũdi, ut Paulus
 ait, & nõ secundũ Christum acceptauimus, & quia
 charitatē ueritatis nõ recepimus, ut salui fieremus, si
 gnis, prodigijs, miraculis mendacibus (quę uel pro

GERARDVS NOVIOMAGVS

pter solum quæstum eis semper adhærentē, suspecta
nobis esse debuerāt) acquieuius. Tandem itaq; Illu
stris. Princeps, iam nostra ætate, Euangelio, sola dei
erga nos misericordia, choruscante, curramus ad so
tes aquarum uiuarum. i. ad sacras literas, relinqua
mus lacunas, cisternas, riuosq; turbidos, et pascamus
potemusq; nos solo uerbo quod preccedit ab ore Dei.

Hoc unum pro meo erga C. T. communēq; patri
am amore, oro atq; etiam (patere quæso id pro tua
clementia) hortor & admonco, ut uerbum Domini,
quantum in te est, per ditionem tuam prædicari faci
as & iubeas. Quod faciendo, pro omnibus beneficijs
quæ tibi Deus Opt. Max. affatim tribuit, facies ei re
(ut initio dixi) longe gratissimam. Opto Celsitudinē
Clementiamq; tuam feliciter in Christo Valere.

ILLVSTRIS

SIMO HESSORVM PRINCIPI PHI
lippo, Gerardus Nouiomagus S. D. P.

Lim proauitui, Illustris. Princeps,
non solum armorum gloria, sed gene
ris quoq; & nobilitate & sanctita
te, apud exterarum nationes celebres
rant. Iam uero præter ista, Deus pas
ter, per Dominum nostrū IESVM Christum, largi
tus

AD PH

tus est tibi eam g
nis hominū doct
omnem hominem
est in Christo te
hæreas. Hinc g
in nomine domini
augeat, multipl
carne, neq; à dia
dam (qui Roman
norumq; feci, p
cumq; machinas
charitate. Scim
bolus circumeat
imbecilem carn
nullorum Chris
mus. Quare uig
do à Christi doct
Non terreat el
tam tuorum, qu
ristum gloriar
sto, qualem qua
ducaris etiam, n
diloquentiam se
prescriptionem
cundum spiritum
Non est discipul
stus est, quin &

MAGVS

erentē, suspecta
andem itaq; Illu
angelio, sola dei
curramus ad fō
eras, relinqua
dos, et pascamus
edit ab ore Dei.
ommunēq; patri
e so id pro tua
erbum Domini,
prædicari faci
nibus beneficijs
uit, facies cirē
pto Celsitudine
sto Valere.

RIS

CIPI PHI
.D. P.

ris. Princeps,
loria, sed gene
e & sanctitas
ones celebres e
ista, Deus pas
christum, largi
tus

AD PHIL. HESSO. PRINC.

tus est tibi eam gratiam, ut reiectis uarijs & peregrinis hominū doctrinis, solis sacris literis: quæ possunt omnem hominem instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu, fortiter innitaris, & firmiter adheredas. Hinc gratias agimus Deo Patri, & oramus in nomine domini nostri Ihesu Christi, ut fidem tuam augeat, multiplicet & crescere faciat, ita ut neq; à carne, neq; à diabolo, neq; per Principum quorundam (qui Romani tyranni constitutionibus, Curtisanorumq; feci, proprii commodi causa, fauent) quas cumq; machinas dimouearis ab ea quæ in te est fide et charitate. Scimus enim quòd aduersarius noster diabolus circumeat, quærens quæ deuoret, Scimus quã imbecillem carnem circumferamus, Principum non nullorum Christo contrarios conatus, non ignoramus. Quare uigilandum & orandum, ne quouis modo à Christi doctrina, uel pilum latum, abducamur. Non terreat christianum animum tuum, hostiū non tantuorum, quã Christi, minæ, uerum ubi has audieris, tum gloriari incipe, q. dignus habearis pro Christo, qualem qualem mundi contumeliam pati. Ne seducaris etiam, neq; per Philosophiam, neq; per blandiloquentiam sermonis, neq; per multorum annorū prescriptionem, quæ sunt secundum carnem, non secundum spiritum. Semper impij pios prosequuntur. Non est discipulus super magistrum. Nusquã Christus est, quin & crux adsit, quæ tamē hoc adscriptum

GERARDVS NOVIOMAGVS

habet: Confidite, ego uici mundum. Imminet Illustris-
 sime Princeps, non solum tibi, uerum etiã oibus Chri-
 stianis tribulationes innumeræ, sed tales quæ non
 sunt condignæ, ad futuram gloriam, quæ reuelabi-
 tur in nobis. Quod enim momentaneum est, ut ille in-
 quit, & leue tribulationis nostræ, supra modum in
 sublimitate æternæ gloriæ, p̄dus operabitur in no-
 bis, qui in uirtute Dei custodimini per fidem, in salu-
 tem paratam, reuelari in tempore nouissimo. Quid
 est, q̄ aduersarij crucis Christi in nobis potissimum
 calumniantur nisi hoc unum, quod adserimus secun-
 dum scripturas, per solam fidem quæ per charitatē
 operatur, non nostris meritis nos saluari? Non reiji-
 mus bona opera, imò ubi hæc omnia fecerimus, ex as-
 sumo dicimus, q̄ serui inutiles sumus, oramusq; asis-
 due, ut succurratur incredulitati nostræ, & ut fides
 in nobis augeatur, ut quicquid facimus, in gloriam
 Dei faciamus. Apud huius mundi amatores, male au-
 diunt omnes uere Christiani, non tam eo noie, quod
 Christum, ipsius munere, sequi conentur, quã quod
 illorum quæstus, luxus & superbia imminuantur.
 Deprecor igitur Illustrissime Princeps, ut quod fas-
 cis facias, & induaris armaturam Dei, ut possis con-
 sistere, aduersus insidias diaboli, & eorum qui ipse
 us auspicijs militant. Sta succinctus lumbos in uerita-
 te (ut ueteranus ille fortissimus Paulus inquit) & in-
 dutus lorica in iustitiæ, & calceatus pedes in præpa-
 rati

AD PH

rationem Euang-
 fidei, in quo possi-
 guere, & galean-
 tus, quod est uer-
 terior. Verum
 ptor, populum t-
 um conetur opp-
 bus tuos defend-
 aduersum te con-
 gladio tuo, in D-
 ad nihilum dedu-
 Habes Illustris-
 & probos uiros
 lari & conf-
 quæso
 erga
 op-

imminet Illustris
 etia oibus Chri
 tales que non
 que reuelabi
 est. ut ille in
 supra modum in
 perabitur in no
 fidem in salu
 ouissimo. Quid
 bis potissimum
 derimus secun
 e per charitate
 uari? Non reici
 ecerimus, ex az
 oramusq; asis
 tra, et ut fides
 us, in gloriam
 atores, male au
 eo noie, quod
 ntur, qua quod
 imminuantur.
 ps, ut quod fa
 dei, ut possis con
 eorum qui ipse
 ombos in uerita
 us inquit) et in
 edes in prapaz
 rati

AD PHILIP. HES. PRINCI.

rationem Euangelij pacis, in omnibus sumens scutum
 fidei, in quo possis omnia tela nequissimi ignea extin
 guere, et galeam salutis adsume, et gladium spiri
 tus, quod est uerbum Dei. Hæc sit armatura tua in
 terior. Verum si quis improbus, aut bellator, aut ra
 ptor, populum tibi, Dei ordinatione commissum, per
 um conetur opprimere, non decrunt tibi arma, qui
 bus tuos defendas. Confide in Domino, neq; timeas qd
 aduersum te conetur homo. Ne speraueris in arcu et
 gladio tuo, in Domino enim facies uirtutem, et ipse
 ad nihilum deducet inimicos tuos.

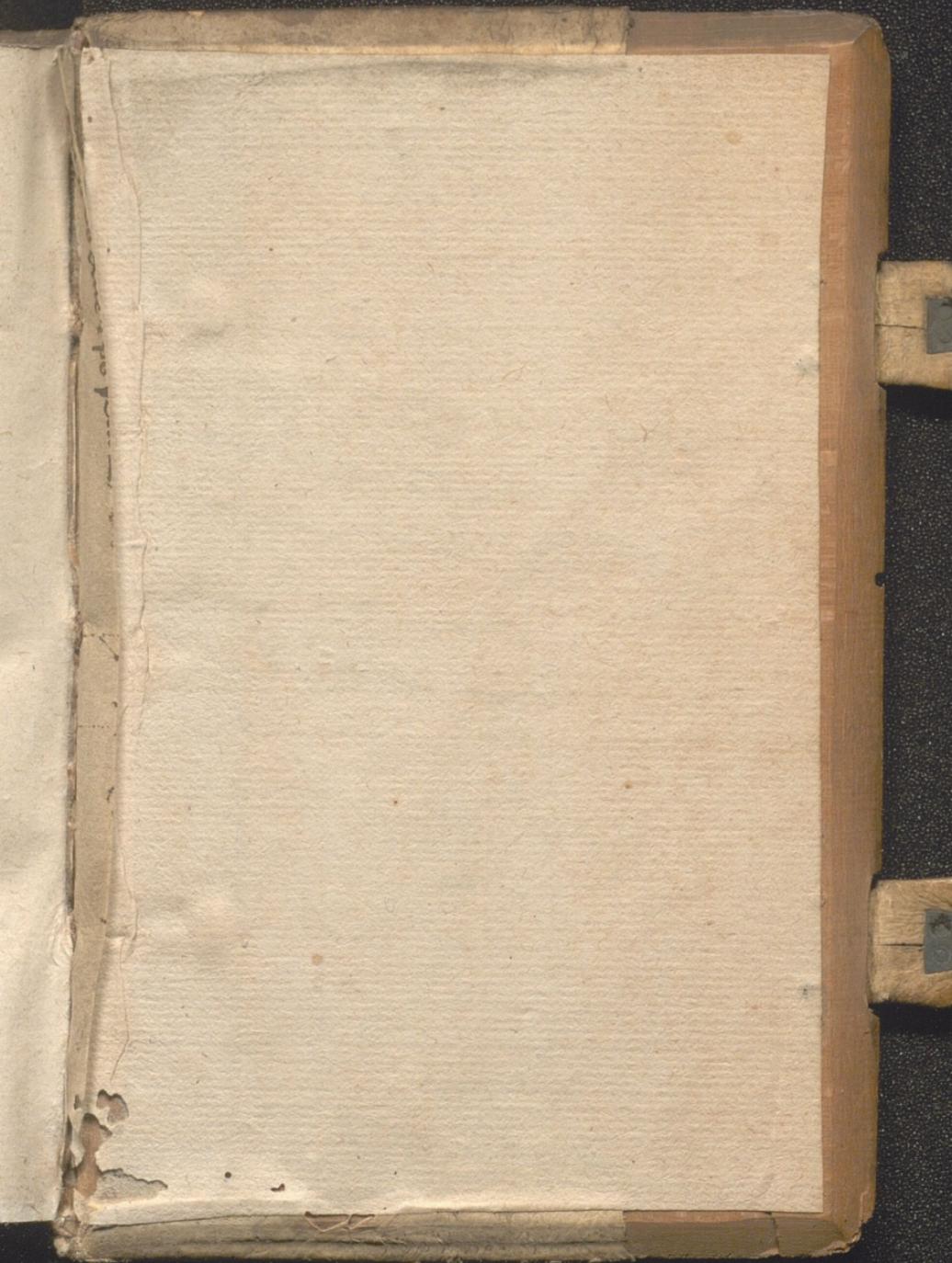
Habes Illustris, Princeps in comitatu tuo, doctos
 et probos uiros, qui e sacris literis te semper conso
 lari et confortare possunt: Nihilominus boni
 queso consulas hunc meum affectum
 erga Celsitudinem tuam, quam
 opto foeliciter in Christo
 triumphare et uale
 re. Datum. Anno

1526.

AD BRILLI. REG. PRINCI.

Faint, mostly illegible Latin text, likely bleed-through from the reverse side of the page. Some words like "dominus" and "sanctus" are faintly visible.

3
D. ERASMI

ROTERODAMI ANNOTATIONES
in Leges Pontificias, & Cæsareas,
De Hæreticis.

EPISTOL
di Nouiomag

Ad CAR
Ad Germ
Ad Caro
Ad Phil

NE T V O. Gen. 3.

ARGEN
Egen

